OIKEUSMINISTERIÖ

Lainvalmisteluosasto

LAUSUNTO

18.5.2017

Eduskunnan lakivaliokunnalle

KANSALAISALOITE KAA 3/2016 vp ÄITIYSLAKI

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriön lausuntoa äitiyslakia koskevasta kansalaisaloitteesta KAA 3/2016 vp. Ministeriö toteaa lausuntonaan seuraavan.

1. Yleistä

Oikeusministeriö arvioi lausunnossaan kansalaisaloitteeseen ja siitä annettuihin lausuntoihin liittyviä oikeudellisia ja lakiteknisiä kysymyksiä. Ministeriö ei ota kantaa siihen, tulisiko aloite hyväksyä vai ei.

2. Kansalaisaloitteen tausta

Isyyslain uudistamista valmistellut työryhmä sisällytti mietintöönsä sille asetetun toimeksiannon mukaisesti (OMML 56/2013) toteuttamisvaihtoehtoja äitiyttä koskevaksi sääntelyksi ja äitiyden sääntelyä koskevan kansainvälisen vertailun. Isyyslakia koskeva uudistus valmisteltiin ilman äitiyttä koskevia säännöksiä. Päätettäessä isyyslakia koskevan hallituksen esityksen antamisesta 14 hallituksen ministeriä hyväksyi kuitenkin lausuman, jonka mukaan naisparille syntyvän lapsen oikeusturvan kannalta on tarve laatia säännökset siitä, miten lapsen juridinen suhde molempiin vanhempiinsa voidaan vahvistaa. Oikeusministeriön asettama työryhmä valmisteli tuon jälkeen hallituksen esityksen muotoon laaditun ehdotuksen äitiyden määräytymistä koskeviksi perussäännöksiksi, kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset mukaan lukien (OMML 50/2014). Luonnos viimeisteltiin lausuntokierroksen jälkeen, mutta esitystä ei annet-

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Eteläesplanadi 10 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

tu eduskunnalle. Kansalaisaloite KAA 3/2016 vp äitiyslaiksi on samasanainen oikeusministeriössä helmikuussa 2015 viimeistellyn hallituksen esitysluonnoksen kanssa.

3. Aloitteen rakenne ja terminologia

Aloitteessa ehdotetaan säädettäväksi äitiyslaki, joka olisi rinnakkainen isyyslain (11/2015) kanssa. Aloitteen tekijät ovat todenneet, että tulevaisuudessa olisi järkevää säätää yksi vanhemmuuslaki. Aloitteen tekijät ovat perustelleet valintaansa äitiyslakiehdotukseksi siten, että vanhemmuuslain valmistelu olisi vaatinut laajapohjaista työskentelyä ja tästä syystä oli päädytty ottamaan aloitteen pohjaksi oikeusministeriössä valmisteltu esitysluonnos. Moni lausunnonantaja on lausunnossaan ehdottanut yhden vanhemmuuslain säätämistä joko erillisen äitiyslain säätämisen sijaan tai tulevaisuudessa säädettäväksi.

Jos eduskunta päättää hyväksyä kansalaisaloitteen, oikeusministeriö katsoo, että on syytä harkita aloitteen tekijöiden ehdotusta isyys- ja äitiyslakien yhdistämisestä vanhemmuuslaiksi. Tämä on kuitenkin tarkoituksenmukaista tehdä vasta, kun sekä hieman yli vuoden voimassa olleen isyyslain että äitiyslain soveltamisesta on kertynyt kokemusta ainakin muutamien vuosien ajalta.

Joissain lausunnoissa on kommentoitu aloitteessa käytettyä terminologiaa ja lausunnoissa on paikoin esitetty, että kahden ’äidin’ sijaan lapsella olisi vain yksi ’äiti’ ja toinen ’vanhempi’ tai ’oheisäiti’, jos toinen äitiys on vahvistettu tunnustamisen perusteella.

Oikeusministeriö pitää aloitteessa käytettyä terminologiaa perusteltuna. Väestötietojärjestelmässä samaa sukupuolta olevat vanhemmat, joista toinen on adoptoinut toisen puolison lapsen, ovat jo nyt molemmat merkitty äideiksi tai isiksi lapsen biologisen vanhemman tavoin. Lapsella voi siis jo voimassa olevan järjestelmän mukaan olla kaksi äitiä tai kaksi isää. Koska väestötietojärjestelmästä käy ilmi myös vanhemmuuden vahvistamisen ajankohta, on väestötietojärjestelmään tallennetuista tiedoista pääteltävissä, kumpi vanhemmista on lapsen biologinen vanhempi ja kumman vanhemmuus perustuu adoptioon. Aloitteessa tarkoitetuissa tilanteissa vanhemmuuden vahvistamispäivämääristä on vastaavalla tavalla mahdollista päätellä, kumpi vanhemmista on synnyttänyt lapsen ja kumman vanhemmuus perustuu hedelmöityshoitosuostumukseen.

4. Yksityiskohtaiset huomiot

Siinä tapauksessa, että lakivaliokunta päättää esittää äitiyslakia koskevan kansalaisaloitteen hyväksymistä, oikeusministeriö esittää seuraavat, lakiehdotuksia koskevat yksityiskohtaiset huomiot:

4.1 Äitiyslaki

3 § Äitiyden vahvistaminen hedelmöityshoitoon suostumisen perusteella

Aloitteessa ehdotetun hedelmöityshoitolain 8 §:n 2 kohdassa kielletään hedelmöityshoidon antaminen, jos hoitoa saavan parin osapuoli on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa muun kuin hoitoa saavan parin toisen osapuolen kanssa. Professori Helin pitää tätä kieltoa riittämättömänä kattamaan tilanteet, joissa hoitoa antavalla yksiköllä on riittämättömät tiedot asiakkaistaan ja hoitoa saava pari tai parin toinen osapuoli antaa tarkoituksella puutteellisia tietoja olosuhteistaan. Tästä syystä Helin ehdottaa, että äitiyslakiehdotuksen 3 §:ää olisi perusteltua täydentää lisäämällä sen ensimmäisen momentin loppuun virke, jonka mukaan

Vahvistusta ei kuitenkaan voida antaa sellaisen suostumuksen perusteella, joka on annettu suostumuksen antajan tai lapsen synnyttäneen henkilön ollessa avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa muun henkilön kanssa.

Oikeusministeriö ei pidä professori Helinin ehdottamaa lisäystä perusteltuna. On oletettavaa, että kyseessä olevat tilanteet ovat harvalukuisia ja että valtaosa hoitoa saavista pareista ilmoittaa siviilisäätyään koskevat tiedot rehellisesti. Jos näin ei ole, ei ministeriön mielestä ole perusteltua, että parin tai parin yhden osapuolen epärehellisyys koituisi lapsen haitaksi siten, että hedelmöityshoitojen tuloksena syntyvä lapsi mahdollisesti jäisi ilman toista elatusvelvollista vanhempaa. Jos hoitoa antava yksikkö antaa hedelmöityshoitoa tietoisena mainitusta esteestä, on hoidon antaminen aloitteenkin mukaan kriminalisoitu hedelmöityshoidoista annetun lain 35 §:n 1 kohdan mukaisena hedelmöityshoitorikkomuksena, josta voidaan tuomita sakkoon.

14 § Äitiyden tunnustaminen ennen lapsen syntymää

Aloitteessa ehdotettu äitiyslain 14 § perustuu isyyslain (11/2015) 16 §:ään sellaisena kuin se oli ennen lailla 1596/2015 (LaVM 5/2015 vp) siihen tehtyjä muutoksia. Isyyslakiin sen hyväksymiseen johtaneen eduskuntakäsittelyn kuluessa (LaVM 16/2014 vp) tehdyt muutokset on jo otettu aloitteessa huomioon. Jotta tavoite isyys- ja äitiyslakien mahdollisimman yhtenäisestä sääntelystä toteutuisi, oikeusministeriö pitää perusteltuna, että ehdotettua pykälää muutetaan ottamaan huomioon isyyslain 16 §:n 2 ja 4 momentteihin tehdyt muutokset ja pykälään lisätty uusi 6 momentti. Samalla voidaan korjata 2 momenttiin jäänyt kielellinen lapsus. Pykälä kuuluisi näin muutettuna seuraavasti (muutokset lihavoitu):

Nainen voi ennen lapsen syntymää annettavalla ilmoituksella tunnustaa olevansa syntyvän lapsen 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti siten kuin jäljempänä säädetään.

Ilmoitus on annettava henkilökohtaisesti ja raskaana olevan läsnä ollessa terveydenhoitajalle tai kätilölle sen kunnan äitiysneuvolassa ***tai neuvolapalveluita kunnan toimeksiannosta tuottavassa yksityisessä terveydenhuollon toimintayksikössä****, jossa* ~~*heille*~~ ***perheelle*** *on annettu neuvolapalveluita. Ennen tunnustamisen vastaanottamista osapuolille on selvitettävä tunnustamisen merkitys ja oikeusvaikutukset.*

Tunnustamislausuma, jota 2 momentissa tarkoitetaan, voidaan antaa myös raskaana olevan kotikunnan lastenvalvojalle hänen esitettyä todistuksen raskaudestaan. Tällöin noudatetaan, mitä 2 momentissa säädetään.

Terveydenhoitajan, kätilön tai lastenvalvojan, jota 2 ja 3 momenteissa tarkoitetaan, on kieltäydyttävä ottamasta vastaan tunnustamista, jos:
1) *raskaana oleva vastustaa tunnustamista;*
2) *tunnustajan tai raskaana olevan henkilöllisyyttä ei ole luotettavasti selvitetty;*
3) *on syytä epäillä, ettei tunnustajaa voida vahvistaa lapsen äidiksi; tai*
4) *on syytä epäillä, että* ***raskaana oleva tai*** *tunnustaja ei mielentilansa, kielivaikeuksien tai muun syyn vuoksi kykene ymmärtämään tunnustamisen merkitystä.*

Tunnustamisesta laadittavasta asiakirjasta säädetään 20 §:ssä. Raskaana olevan hyväksyttyä tunnustamisen kirjallisesti asiakirja on viipymättä toimitettava sen kunnan lastenvalvojalle, jolle äitiyden selvittäminen 5 §:n mukaan kuuluu.

Terveydenhoitajaan ja kätilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan 2 momentissa tarkoitettua tehtävää silloinkin, kun hän ei ole palvelussuhteessa kuntaan tai kuntayhtymään.

16 § Äitiyden tunnustaminen lapsen syntymän jälkeen

Aloite perustuu luonnokseen hallituksen esitykseksi, joka on tehty ennen avioliittolakiin ja rekisteröidystä parisuhteesta annettuun lakiin tehtyjä muutoksia, jotka sallivat samaa sukupuolta olevien henkilöiden avioliiton ja poistivat mahdollisuuden solmia uusia rekisteröityjä parisuhteita 1.3.2017 alkaen. Tästä syystä oikeusministeriö pitää perusteltuna, että ehdotetun äitiyslain 16 §:n 2 momenttia muutetaan seuraavasti (muutos lihavoitu):

– – – – – –

*Äitiyden tunnustamisen ottaa vastaan viranomainen, joka isyyslain 18 §:n 2 momentin mukaan voi ottaa vastaan isyyden tunnustamisen. Joka **avioliittoa solmittaessa** haluaa tunnustaa olevansa **kihla**kumppaninsa lapsen äiti, voi antaa tunnustamislausuman myös **vihkijälle**. Äitiyden tunnustamisesta laadittavasta asiakirjasta säädetään tämän lain 20 §:ssä.*

18 § Kuuleminen

Aloitteessa ehdotettu äitiyslain 18 § perustuu isyyslain (11/2015) 20 §:ään sellaisena kuin se oli ennen lailla 1596/2015 (LaVM 5/2015 vp) siihen tehtyjä muutoksia. Jotta tavoite isyys- ja äitiyslakien mahdollisimman yhtenäisestä sääntelystä toteutuisi, oikeusministeriö pitää perusteltuna, että ehdotettua pykälää muutetaan ottamaan huomioon isyyslain 20 §:ään tehty muutos seuraavasti (muutos lihavoitu):

Lastenvalvojan on varattava seuraaville tilaisuus tulla kuulluksi tunnustamisen johdosta:

*1) lapsen synnyttäneelle äidille, jollei hän ole 14 §:n **tai 17 §:n nojalla sovellettavaksi tulevan isyyslain 19 §:n 1 momentin** mukaisesti hyväksynyt tunnustamista;*

– – – – – – – –

32 § Näytön hankkiminen

Varsinais-Suomen käräjäoikeus esittää lausunnossaan, että äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa tulisi isyyden vahvistamisasiasta poiketen säätää kantajalle velvollisuus hankkia näyttö tuomioistuinkäsittelyyn äitiysasioissa ja että hänelle tulisi asettaa näyttötaakka kanteensa tueksi esitettävistä asioista.

Oikeusministeriö ei puolla ehdotusta. Näyttötaakka tulee olla säännelty yhdenvertaisella tavalla sekä isyyttä että äitiyttä koskevissa asioissa.

46 § Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistaminen

Isyyslain 53 §:ää on muutettu lailla 664/2015 siten, että isyydestä vieraassa valtiossa annettu päätöksen vahvistaa Helsingin hovioikeuden sijaan Helsingin käräjäoikeus. Oikeusministeriö pitää perusteltuna, että vastaava muutos tehdään äitiyslakiehdotuksen 46 §:n 1 momenttiin.

52 § Lain soveltaminen eräissä tapauksissa

Eräät lausunnonantajat ovat tuoneet esiin, että aloitteessa ehdotettu 52 §:n 1 kohdan viittaus uskonnonvapauslakiin (453/2003) on käynyt tarpeettomaksi, kun uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momenttia muutettiin lailla

253/2016, ja ehdottavat viittausta poistettavaksi. Professori Helin on ehdottanut, että pykälässä viitattuihin lakeihin tulisi tehdä tietoa hakevan avuksi viittaus äitiyslain kyseiseen säännökseen. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston mukaan aloitteen lisäksi tarvitaan sukupuolineutraalia vanhemmuutta koskevat liitelakimuutokset myös nimilakiin ja kansalaisuuslakiin.

Oikeusministeriö pitää ehdotettua 52 §:n 1 kohdan poistoa perusteltuna. Ministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että nimilakia (694/1985) ollaan uudistamassa. Hallituksen esitys uudeksi lainsäädännöksi ollaan tuomassa eduskunnan käsiteltäväksi syksyllä 2017. Uudistuksessa nimilainsäädännön viittaukset isään ja äitiin ehdotetaan korvattavaksi sukupuolineutraalilla ilmaisulla vanhempaan, joten viittaustarve myös nimilakiin on poistumassa. Vaikka viittaus voimassaolevan nimilain säännöksiin on perusteltua säilyttää äitiyslain 52 §:ssä, kunnes uusi nimilainsäädäntö tulee voimaan, vastaavaa informatiivista viittausta ei ministeriön mukaan ole tässä tilanteessa perusteltua lisätä nimilakiin. Kansalaisuuslaki (359/2003) kuuluu sisäministeriön ja kotikuntalaki (201/1994) valtiovarainministeriön hallinnonalaan, mistä syystä oikeusministeriö ei ota kantaa näihin lakeihin mahdollisesti tehtäviin muutoksiin. Niihin tehtävät lisäykset eivät kuitenkaan ole lakiteknisesti välttämättömiä.

Jos lakivaliokunta päättää poistaa uskonnonvapauslakiin tehdyn viittauksen, muutettu 52 § kuuluisi seuraavasti:

Jos lapsella tämän lain nojalla on kaksi äitiä,

~~*1) uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 1 momenttia sovellettaessa lapsen äitinä pidetään lapsen synnyttänyttä äitiä:*~~

~~*2)*~~ *sovellettaessa kansalaisuuslain (359/2003) 9, 12, 26, 32 ja 58 §:ää, kotikuntalain (201/1994) 2 ja 6 a §:ää sekä nimilain (694/1985) 2 ja 4 §:ää lapsen synnyttäneeseen äitiin sovelletaan, mitä mainituissa pykälistä säädetään äidistä ja tämän lain 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun äitiin sovelletaan, mitä mainituissa pykälissä säädetään isästä.*

Muut äitiyslakia koskevat pykäläehdotukset

Lakivaliokunnalle esitetyissä lausunnoissa on tehty muutosehdotuksia säännöksiin, jotka vastaavat sanasta sanaan isyyslain säännöksiä (esimerkiksi alaikäisen osallisuus, tunnustamisen peruuttamismahdollisuus, kanteen nostaminen, maistraattien toimivalta, lapsen etu vanhemmuuden vahvistamisperusteena käräjäoikeudessa). Useimmat näistä näkemyksistä on tuotu esiin jo isyys- ja/tai äitiyslain valmistelun yhteydessä. Asiaa on jo tuolloin perusteellisesti pohdittu näiden säännösten osalta myös nyt esiin tuoduista näkökulmista. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan nämä muutosehdotukset eivät myöskään osoita, että isyyslain vastaavassa sääntelyssä olisi välitöntä korjausta vaativia epäkohtia. Oikeusministeriö ei pidä muutosehdotuksia perusteltuina, koska isyys- ja äitiyslakien sisällön ja

lastenvalvojien ja maistraattien toimintakäytäntöjen tulisi säilyä mahdollisimman yhtenäisenä sekä isyyden että äitiyden vahvistamisen osalta. Isyyslain ja lakialoitteen pohjalta mahdollisesti säädettävän äitiyslain eikiireellisiä tarkistustarpeita arvioidaan, kun lainsäädännön soveltamisesta on kertynyt riittävästi kokemuksia.

4.2 Laki hedelmöityshoidoista

2 §

Osa lausunnonantajista on tuonut esiin, että aloitteeseen sisältyvässä hedelmöityshoitolain 2 §:n parin määritelmässä ei ole huomioitu kahden naisen mahdollisuutta elää avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Oikeusministeriö pitää perusteltuna, että parin määritelmässä otetaan huomioon myös 1.3.2017 voimaan tullut avioliittolain muutos, jonka perusteella samaa sukupuolta oleva pari on voinut solmia rekisteröidyn parisuhteen lisäksi avioliiton. Hedelmöityshoitolain 2 §:n 1 ja 2 kohdat kuuluisivat tällöin seuraavasti:

Tässä laissa tarkoitetaan:
1) *parilla naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa taikka kahta naista, jotka elävät keskenään* ***avioliitossa,*** *rekisteröidyssä parisuhteessa tai* ***avioliitonomaisissa*** ~~*rekisteröidyn parisuhteen omaisissa*~~ *olosuhteissa;*
2) *hoitoa saavalla paria tai sellaista naista, joka ei elä avioliitossa,* ***rekisteröidyssä parisuhteessa*** *tai avioliitonomaisissa olosuhteissa* ~~*eikä rekisteröidyssä parisuhteessa tai sen omaisissa olosuhteissa*~~*;*

_ _ _ _ _ _ _

Varsinais-Suomen käräjäoikeus on esittänyt, että äitiyslakialoitteen käsittelyn yhteydessä hedelmöityshoidoista annettua lakia tulisi muuttaa siten, että hoitojen ja suostumuksen edellytyksenä on 18 vuoden ikä.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna muuttaa äitiyslakiehdotuksen yhteydessä yleisiä hedelmöityshoidon antamisen edellytyksiä. Vastaavaa ikärajoitusta ei ole asetettu myöskään eri sukupuolta oleville pareille. Kuten käräjäoikeuden oheistamasta artikkelistakin ilmenee, kysymys alle 18-vuotiaalle annettavasta hedelmöityshoidosta on lisäksi käytännössä lähinnä teoreettinen.

12 §

Lastenvalvojien yhdistys on tuonut esiin, että käytäntöä todistuksesta tai suostumuksesta, jolla pari sitoutuu hedelmöityshoitoihin, tulisi selkeyttää. Heidän mukaansa parille selviää usein vasta lastenvalvojan vastaanotolla,

että heillä tulisi olla anonyymin luovuttajan käytöstä virallinen todistus tai suostumus hedelmöityshoitoa antaneesta paikasta.

Hedelmöityshoitolain 12 §:n 1 momentin mukaan ”hedelmöityshoidossa käytetystä menetelmästä, mahdollisesti asetettujen ehtojen noudattamisesta ja menetelmän käytön ajankohdasta sekä todetusta raskaudesta on tehtävä merkintä hoitosuostumuksen arkistokappaleeseen. Palvelujen antajan on pyynnöstä annettava nämä tiedot hedelmöityshoitoa saaneelle.” Lastenvalvojien yhdistys on tuonut esiin käytännössä ilmenneen epäkohdan, joka ei kytkeydy hedelmöityshoitolain yleisiin periaatteisiin. Oikeusministeriö ei näe estettä sille, että mainitussa pykälässä viitattujen tietojen antaminen säädetään palvelujen antajan velvollisuudeksi sen sijaan, että tiedot annetaan pyydettäessä.

16 §:n 2 momentti

Osa lausunnonantajista on tuonut esiin hedelmöityshoitoa saavan parin määritelmän laajentamisen vaikutuksen lain 16 §:n 2 momenttiin, jossa säädetään siittiöiden luovuttajan mahdollisuudesta suostua isyyden vahvistamiseen vain, jos hedelmöityshoitoa on annettu muulle kuin parille. Jos momentti säilytettäisiin entisellään niin kuin aloitteessa on ehdotettu, isyyden vahvistaminen naisparille hedelmöityshoidoilla syntyneelle lapselle ei olisi mahdollista siinäkään tapauksessa, että kaikki osapuolet olisivat tästä yksimielisiä. Tästä syystä esimerkiksi Monimuotoiset perheet – verkosto (mukana myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Naisjärjestöt Yhteistyössä ry) ehdottaa lisättäväksi 16 §:n 2 momentin loppuun yhden virkkeen. Momentti kuuluisi tuolloin kokonaisuudessaan seuraavasti (ehdotettu lisävirke lihavoituna):

Luovuttajan sukusoluja voidaan käyttää hedelmöityshoitoon muulle kuin parille vain, jos hän on antanut suostumuksensa siihen. Siittiöiden luovuttaja voi lisäksi suostua siihen, että hänet voidaan vahvistaa tällaisen hoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi, jolloin häneen sovelletaan, mitä 12 §:n 1 momentissa säädetään tietojen antamisesta hedelmöityshoitoa saaneelle. ***Suostumus isyyden vahvistamiseen voidaan antaa myös, jos on kyse naisparille annettavasta hoidosta.***

Oikeusministeriö jättää lakivaliokunnan harkittavaksi, pitääkö se perusteltuna momentin täydentämistä edellä kerrotulla tavalla. Teknisesti lisättävä virke tulisi kirjoittaa kuitenkin seuraavasti: ”Suostumus isyyden vahvistamiseen voidaan antaa myös, jos hoitoa annetaan naisparille.” Lisäyksen seurauksena hedelmöityshoitojen ei-synnyttävä osapuoli ei voisi tunnustaa lasta, koska äitiyslain 3 §:n 2 momentista seuraa, että äitiyttä ei voida vahvistaa, jos lapselle voidaan vahvistaa isä. Jos lakivaliokunta päätyy puoltamaan lisäyksen tekemistä, oikeusministeriö pitää välttämättömänä muuttaa samalla isyyslain 3 §:n 3 momenttia siten, että siittiöiden luovuttaja voidaan vahvistaa isäksi myös siinä tapauksessa, että hoitoa on an-

nettu naisparille. Isyyslain 3 §:n 3 momentti kuuluisi siinä tapauksessa seuraavasti (ehdotettu muutos lihavoitu):

_ _ _ _ _ _ _ _

Jos lapsen äidille on annettu hedelmöityshoidoista annetun lain (1237/2006) 1 §:ssä tarkoitettua hedelmöityshoitoa ja lapsi on syntynyt annetun hoidon tuloksena, lapsen isä on mies, joka yhteisymmärryksessä äidin kanssa antoi suostumuksensa hoitoon. Jos hoitoa on annettu ***naisparille tai*** *naiselle yksin, lapsen isä on mies, jonka siittiöitä on käytetty hoidossa, jos mies on ennen hoidon antamista tai yhteisymmärryksessä äidin kanssa hoidon antamisen jälkeen suostunut isyyden vahvistamiseen mainitun lain 16 §:n 2 momentin mukaisesti.*

Samaan asiakokonaisuuteen liittyy myös isyyslain 11 §:n 2 momentti, jonka muuttamista oikeusministeriö pitää välttämättömänä, jos naispari voi saada hedelmöityshoitoa yhdessä käyttäen siittiöitä, jonka luovuttaja on suostunut isyyden vahvistamiseen. Isyyslain 11 § koskee isyyden selvittämisen keskeyttämisen edellytyksiä. Isyyden selvittäminen voidaan kyseisen pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan keskeyttää, jos lapsi on syntynyt hedelmöityshoidon tuloksena naiselle, joka on saanut hoitoa yksin käyttäen siittiöitä, joiden luovuttaja **ei** ole suostunut isyyden vahvistamiseen. Jos äitiyslakialoite ja Monimuotoiset perheet –verkoston ehdotus hyväksytään, isyyslain 11 §:n 2 momenttia tulee muuttaa seuraavasti (lisäykset lihavoitu):

_ _ _ _ _ _

Lastenvalvoja voi päättää, että isyyden selvittäminen keskeytetään, jos:

1) *on ilmeistä, ettei isyyden vahvistamista varten ole saatavissa riittävästi tietoja;*
2) *lapsi on syntynyt hedelmöityshoidoista annetun lain 1 §:ssä tarkoitetun hoidon tuloksena* ***naisparille tai*** *naiselle, joka on saanut hoitoa yksin, ja on selvitetty, että siittiöiden luovuttaja ei ole mainitun lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suostunut siihen, että hänet voidaan vahvistaa hoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi;*
3) *mies ei ole tunnustanut lasta ja on erityinen syy olettaa, että isyyden selvittäminen ei olisi lapsen edun mukaista, eikä 15 vuotta täyttänyt lapsi vaadi isyyden selvittämistä.*

_ _ _ _ _ _

4.3 Oikeudenkäymiskaari

Väestörekisterikeskus on tuonut lausunnossaan esiin, tulisiko myös oikeudenkäymiskaaren muutosehdotuksessa yhtenäistää isyyden ja äitiyden

vahvistamista koskevat sanamuodot vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

Oikeusministeriö ei puolla ehdotusta. Koska isyyden ja äitiyden vahvistamista tai kumoamista koskevat kanteet perustuisivat jatkossakin eri lakeihin, on selkeintä, että myös toimivaltaisesta tuomioistuimesta säädetään kummankin kannetyypin osalta erikseen.

4.4 Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Professori Helin on tuonut lausunnossaan esiin, että aloitteessa ehdotetun 8 a §:n muutoksen lisäksi myös lain 6 §:n 1 momentin toista virkettä tulisi muuttaa siten, että ”[J]os vanhemmat eivät lapsen syntyessä ole avioliitossa keskenään, on *huoltaja tällöin äiti, joka on synnyttänyt lapsen*.”

Oikeusministeriö pitää professori Helinin ehdotusta perusteltuna.

4.5 Elatustukilaki

Kansaneläkelaitoksen lausunnon mukaan elatustukilakiin ei ole enää tarvetta tehdä muutoksia äitiyslain johdosta, koska elatustukilain 6 ja 8 §:ää muutettiin jo lailla 7/2017 siten, että elatustukeen ei enää ole oikeutta, vaikka lapsen isyyttä ei ole lainvoimaisesti vahvistettu, jos hänellä on kaksi elatusvelvollista vanhempaa. Elatustukilaki on sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalaa, eikä oikeusministeriöllä ole asiassa lausuttavaa. Ministeriö jättää sosiaali- ja terveysministeriön ja lakivaliokunnan arvioitavaksi, onko lailla 7/2017 toteutettu muutos tehnyt tarpeettomaksi myös aloitteessa ehdotetun 7 §:n 3 momentin muutostarpeen.

4.6 Laki holhoustoimesta

Varsinais-Suomen käräjäoikeus ehdottaa lausunnossaan, että holhoustoimesta annetun lain 29 §:n 3 momenttia tulisi täydentää siten, että momentissa säädettyä luetteloa niin sanotuista korostetun henkilökohtaisista oikeustoimista tulisi täydentää äitiyden tunnustamisella.

Oikeusministeriö ei puolla ehdotusta. Mainittua luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Lueteltujen oikeustoimien lisäksi edunvalvojalla ei ole kelpoisuutta edustaa päämiestään myöskään ”muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvin tavoin henkilökohtainen”. Koska isyyden tunnustaminen jo esiintyy luettelossa, on ministeriön mielestä selvää, että äitiyden tunnustaminen voidaan rinnastaa isyyden tunnustamiseen pykälässä säädetyin tavoin.

5. Muuta

Useassa lausunnossa (Varsinais-Suomen käräjäoikeus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämisyksikkö, Uudenmaan maistraatti, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto) tuodaan esiin se, että joissain tapauksissa saattaisi olla tarpeen säätää myös oikeusgeneettisten tutkimusten mahdollisuudesta äitiyden selvittämistä ja vahvistamista koskevissa asioissa.

Aloitteen sivulla 24 todetaan, että valmistelussa pohdittiin oikeusgeneettisten tutkimusten ulottamista myös äitiyttä koskeviin asioihin, mutta kysymystä oikeusgeneettisten tutkimusten ulottamisesta on syytä arvioida oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) laajemman uudistuksen yhteydessä. Äitiyslakityöryhmän mietinnön (OMML 50/2014) sivulla 16 on todetaan lisäksi, että maahanmuuttajatapauksissa, joissa synnyttämiseen perustuvaa äitiyttä ei ole voitu merkitä väestötietojärjestelmään puuttuvan asiakirjanäytön vuoksi, tilanteet on lähes aina voitu ratkaista turvautumalla vaihtoehtoisiin todistelumenetelmiin. Tällaisia vaihtoehtoisia todistelumenetelmiä ovat lastenvalvojan tai tuomioistuimen tilaamien oikeusgeneettisten isyystutkimusten yhteydessä todettu äitiys, Maahanmuuttoviraston tai asianosaisten itse tilaamat oikeusgeneettiset tutkimukset tai perheenjäsenten antamat lausumat. Ehdotus ei myöskään sulje pois mahdollisuutta, että se, jonka etua tai oikeutta asia koskee, vaatii tuomioistuimessa vahvistuskanteella vahvistettavaksi, että joku on tai ei ole jonkun toisen henkilön äiti.

Isyyslain 4 §:n 2 momentin mukaan lastenvalvoja selvittää isyyden muun muassa silloin, kun lastenvalvoja saa tiedon 18 vuotta nuoremmasta lapsesta, jonka osalta isyyttä ei ole todettu 2 §:n nojalla. Viittaus 2 §:ään tarkoittaa äidin avioliiton aikana syntyneitä lapsia. Jos lapsi on syntynyt äidin avioliiton aikana, isyyden selvittämiselle on asetettu saman momentin 3 ja 4 kohdissa tiettyjä lisäedellytyksiä, kuten äidin aviopuolison suostumus.

Jos äidin avioliittoa ei voida todeta esimerkiksi maahanmuuttajatapauksessa puutteellisten asiakirjojen vuoksi, isyyden selvittämistä koskevat säännökset tulevat sovellettaviksi ja lastenvalvoja voi tilata oikeusgeneettisen isyystutkimuksen isyyslain 9 §:n mukaisesti. Lastenvalvojan luona tehdyt toimenpiteet edellyttävät aina osapuolten suostumuksen. Isyystutkimus tehdään mainitun pykälän mukaan lapsesta, äidistä ja miehestä, joka saattaa olla lapsen isä. Tutkimuksen yhteydessä saadaan tietoa lapsen sukulaisuussuhteesta suhteessa sekä oletettuun äitiin että oletettuun isään. Isyyslain 9 tai 10 § turvaavat tutkittavan oikeuksia lähes samalla tavoin, olipa tutkittavana lapsen oletettu isä tai äiti. Erona on, että äidin omalle tutkimuspyynnölle ei säännöksissä anneta itsenäistä merkitystä, vaan tutkimuspyynnön voi tehdä vain oletettu isä tai lastenvalvoja. Käytännössä äidin esiin tuoma tutkimuspyyntö toteutuu lastenvalvojan tekemän tutkimuspyynnön kautta. Vaikka isyyslain 9 tai 10 §:ää ei ole alun pe-

rin säädetty äitiyden selvittämistä varten, ei oikeusministeriön tulkinnan mukaan ole estettä sille, että tilanteessa, jossa lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella tai äidin siviilisäädystä ei saada selvyyttä, lapsen sukulaisuussuhteita voidaan selvittää lastenvalvojan luona isyyttä laajemminkin isyyslain mainittujen pykälien nojalla. Tuomioistuin voi vastaavasti määrätä tutkimukset tehtäväksi lapsesta, äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta miehestä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 2 ja 4 §:n nojalla, jos sillä on käsiteltävänään isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia, jonka yhteydessä nousee esiin myös lapsen äitiyttä koskevia kysymyksiä.

Oikeusministeriö ei pidä tarkoituksenmukaisena säätää oikeusgeneettisistä tutkimuksista erikseen äitiyden selvittämistä ja vahvistamista koskevissa asioissa äitiyslakialoitteen käsittelyn yhteydessä, koska voimassaoleva lainsäädäntö tarjoaa mahdollisuuden tutkia myös äitiyttä oikeusgeneettisten isyystutkimusten yhteydessä. Kysymystä oikeusgeneettistä tutkimusta koskevien säännösten laajentamisesta on tarkoituksenmukaisempaa tarkastella oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain uudistamisen yhteydessä.